

Met respect onderzocht

Een Europese professionele en ethische code voor socio-economisch onderzoek

Schryvers, E., Van Gyes, G. & Vandenbrande, T. (2003). *Functional map of a European socio-economic research project*. Leuven: HIVA.¹

In het kader van een onderzoeksproject binnen het Europese vijfde kaderprogramma werd een professionele en ethische code voor Europees socio-economisch onderzoek ontwikkeld. De belangrijkste doelstellingen zijn erop gericht bij te dragen aan: (1) de ontwikkeling van gemeenschappelijke Europese normen en maatstaven voor socio-economisch onderzoek, (2) de ontwikkeling van normen voor multinationalaal en multidisciplinair onderzoek, (3) de ruimere ethische en professionele debatten binnen de socio-economische onderzoeksgemeenschap en (4) het aanleveren van goede praktijkvoorbeelden in socio-economisch onderzoek voor de gebruikers van onderzoek.

Over het onderzoek

De snelle evolutie in Europees IT-gerelateerd socio-economisch onderzoek is de directe aanleiding geweest voor dit onderzoek. Vandaag is het socio-economisch onderzoek dat binnen een transnationale Europese context gebeurt, niet langer het voorrecht van een kleine groep experts. Het onderzoeksveld is geherdefinieerd in allesomvattende termen zodat vrijwel iedere onderzoeker zich een expert kan noemen. Uit diverse disciplines wordt aan dit onderzoek meegewerkt.² In deze wereld van 'calls', 'tenders', 'STRP's', 'networks of excellence', 'peer review', 'programme evaluation', ... vinden we zowel prestigieuze, academische mega-instituten terug zoals het Duitse Fraunhofer, maar ook éénmans-consultants, die zich in het Brusselse hebben gevestigd. Deze veranderingen maken het erg moeilijk om de kwali-

teit en het professionalisme van onderzoekswerk dat gevoerd wordt binnen een breed kader van theoretische en methodologische benaderingen te beoordelen.

Deze evolutie doet *de vraag naar gemeenschappelijke normen en codes in de onderzoekswereld steeds luider klinken*, en dit om verschillende redenen, waaronder:

- de nood aan een gemeenschappelijk inzicht in de aard en dynamiek van de informatie-samenleving met het oog op de ontwikkeling van aangepaste conceptuele modellen, onderzoeksmethodes, analytische denkkaders en statistische indicatoren;
- onderzoekers in staat te stellen om beleidsmakers en andere sociale en economische stakeholders tijdig in te lichten over trends in de informatie-samenleving met de bedoeling hen de gelegenheid te geven om een aangepast beleid te ontwikkelen en zo bij te dragen tot andere EU-beleidsdoelstellingen;
- het verbeteren en op elkaar afstellen van ander technologie-gerelateerd socio-economisch onderzoek en bij te dragen tot de ontwikkeling van een samenhangend netwerk van Europees onderzoekers die in staat zijn om samen te werken over disciplinele en nationale grenzen heen.

Om deze redenen werd het RESPECT-project³ opgericht en gefinancierd door de Europese Commis-

sie. In totaal realiseerden vijf partners uit vier verschillende Europese landen *de doelstellingen van het project*. Deze omvatten:

- synthetiseren van bestaande professionele en ethische richtlijnen voor socio-economisch onderzoek;
- deze codes toetsen aan de nieuwe (EU) wettelijke vereisten ter bescherming van data en intellectuele eigendom;
- het ontwikkelen van een eerste, vrijblijvende professionele en ethische code voor het uitvoeren van socio-economisch onderzoek in Europa.

Het Britse Institute of Employment studies is de coördinator van het onderzoeksproject. Juridische expertise komt van ITM (Duitsland) en CRID (Namen). Verder zijn het HIVA-KULeuven en het Oostenrijkse FORBA betrokken bij het RESPECT-project.

Op dit moment wordt een voorlopige versie van de code aan een consultatieproces onderworpen. Wie belang kan hebben bij een dergelijke code wordt uitgenodigd deze voorlopige versie te bekijken en feedback te geven via de website van het project (www.respectproject.org). In dit artikel lichten we de belangrijkste punten uit de code toe. Voor een uitgebreide versie verwijzen we naar bovengenoemde website.

De gedragscode van RESPECT gaat uit van *drie basisprincipes*, met name (1) wetenschappelijke normen hooghouden, (2) de wet naleven en (3) sociaal of persoonlijk onrecht vermijden. Er wordt evenwel erkend dat situaties mogelijk zijn waarin er spanning of zelfs conflict kan bestaan tussen deze drie grondprincipes.

Wetenschappelijke standaarden hoog houden

Onderzoekers dragen zelf de verantwoordelijkheid om hun onderzoek *onbevooroordeeld* te benaderen. Dit betekent dat de onderzoeker bij de selectie en formulering van onderzoeksvragen, bij de conceptuele uitwerking en bij het bepalen van de onderzoeksmethode geen resultaat veronderstelt of bepaalt en geen ongewenste bevindingen uitsluit. Data en informatie mogen niet worden verzameld of bewerkt op een manier die tot een vertekening leidt. Integriteit veronderstelt dat de onderzoekers

er naar streven dat de onderzoeksresultaten op een eerlijke, nauwkeurige en begrijpelijke manier worden gerapporteerd door hen zelf, de contractanten of de opdrachtgever. Ook de verspreiding en publicatie van het onderzoek in populaire media moet op deze manier worden aangepakt. Om een verkeerde interpretatie van de bevindingen of misverstanden te vermijden hebben onderzoekers de plicht om hun resultaten zo duidelijk mogelijk te communiceren. Tenslotte impliceert integriteit dat onderzoekers in eerste instantie een academische en publieke interesse tonen. Winstbejag of materiële voordelen moeten aan deze interesse ondergeschikt zijn.

De wet naleven

Socio-economische onderzoekers dienen de wetten te respecteren van het land waar ze gevestigd zijn of waarin hun onderzoek uitgevoerd wordt. Een verscheidenheid van wetten is bij onderzoek van toepassing, gaande van wetten over veiligheid en gezondheid, tewerkstelling en antidiscriminatie, regelgeving over de aanstelling en begeleiding van onderzoekers, tot meer specifieke regels over de context waarbinnen bepaalde onderzoeksactiviteiten mogen uitgevoerd worden. *Zéér* belangrijk zijn *de privacy-wetgeving* bij de verzameling en de verwerking van onderzoeksdata en *de wettelijke eigendomsrechten* bij het publiceren (bijvoorbeeld correct refereren en plagiaat vermijden). In het project heeft een juridisch team zich daarom expliciet beziggehouden om deze wettelijke kaders met betrekking tot privacy en intellectuele eigendom te verduidelijken vanuit het oogpunt van socio-economisch onderzoek.

Sociaal of persoonlijk onrecht vermijden

Een belangrijke doelstelling bij socio-economisch onderzoek is dat *de samenleving voordeel heeft bij de resultaten van het onderzoek*, hetzij direct, hetzij door een toename van kennis en begrip. Uit deze doelstelling volgt dat onderzoekers bij het uitvoeren van hun onderzoek moeten beogen om het sociaal onrecht dat groepen of individuen wordt aangedaan tot een minimum te beperken. Met dit in gedachte moeten socio-economische onderzoek-

kers afwegen wat de gevolgen van deelname aan het onderzoek zullen zijn voor individuen en stakeholders. Het onderzoek moet zo worden opgezet dat de methodologie geschikt is, dat geen groep op een onredelijke manier wordt uitgesloten en dat onrecht tot een minimum wordt beperkt. Deelnemers mogen niet slechter af zijn na hun betrokkenheid bij het onderzoek.

Competentieprofiel voor socio-economisch onderzoek

Naast de gedragscode werd in het kader van het RESPECT-project ook gewerkt aan een competentieprofiel voor socio-economisch onderzoek. Dit deel werd door het HIVA uitgevoerd. Tot slot van dit artikel wordt dieper ingegaan op de onderzoeksopzet, worden belangrijkste bevindingen beschreven en de doelstellingen van dit profiel toegelicht.

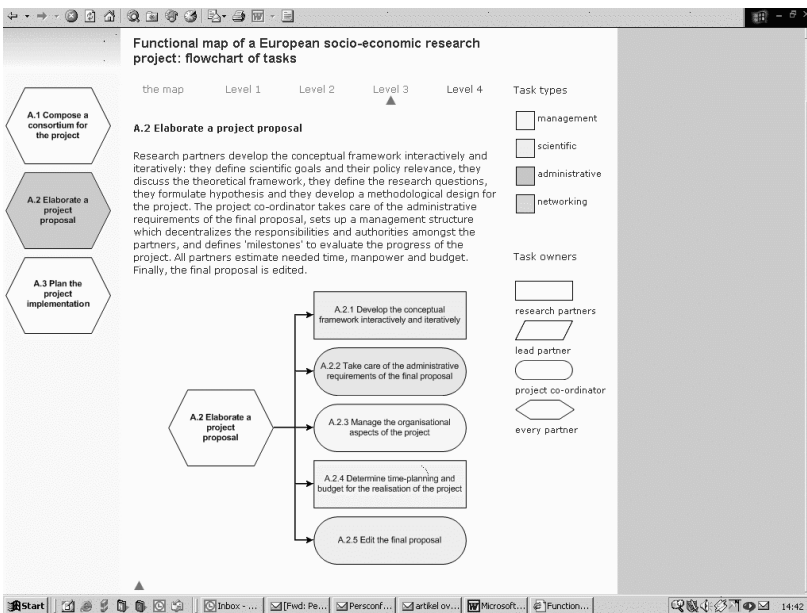
Onderzoeksopzet

Voor het ontwikkelen van het competentieprofiel werd gebruik gemaakt van *functionele analyse*,

een methode die vooral in het Verenigd Koninkrijk wordt toegepast, en de *'Koninklijke Weg'*, een methode die ontworpen werd op het HIVA en vooral in Vlaanderen wordt gebruikt voor het opstellen van beroeps- en competentieprofielen. Voor een uitgebreide beschrijving van beide methoden verwijzen we opnieuw naar de website van het project. Binnen het bestek van dit artikel kunnen we enkel ingaan op de elementen uit beide methodes die geleid hebben tot het uiteindelijke profiel voor socio-economisch onderzoek.

Het resultaat van functionele analyse is een *grafische voorstelling van taken*. Hiermee bedoelen we dat gestart wordt met de belangrijkste doelstelling van een bepaalde functie (in dit geval socio-economisch onderzoek) waarna deze steeds verder wordt verfijnd in taken tot men tot individuele taakomschrijvingen komt. Dit zijn taken waarvan verondersteld kan worden dat ze door één individu uitgevoerd kunnen worden. Figuur 1 geeft weer hoe een dergelijke grafische voorstelling van een functie eruit ziet. Voor de uitgewerkte taken wordt dan een opsomming gegeven van de kennis en vaardigheden die nodig zijn om de taak uit te voeren.

Figuur 1. Competentieprofiel voor socio-economisch onderzoek (zie www.respectproject.org).

Het opbouwen van deze grafische voorstelling van taken deden we aan de hand van diepte-interviews met beroepsbeoefenaars betrokken bij Europese projecten van socio-economisch onderzoek (concreet van het 5de kaderprogramma) Achteraf werd het profiel ter validatie voorgelegd op vier internationale workshops.

Om twee redenen hebben we ervoor gekozen om niet de functie van een Europees onderzoeker in kaart te brengen, maar wel Europees onderzoek in het algemeen.

Vooreerst zijn de grenzen tussen de verschillende socio-economische disciplines sterk vervaagd, omwille van de snelle sociale en economische veranderingen die gepaard gaan met de opkomst van de informatie-samenleving. De vraag naar interdisciplinaire⁴ en multidisciplinaire⁵ onderzoeksteams wordt steeds groter. Door het *onderzoeksproject als de observatie-eenheid* te beschouwen, konden we de disciplinaire benadering overstijgen waardoor het mogelijk werd om een brede waaier van socio-economische disciplines⁶ te vatten in één profiel.

De tweede redenen waarom we ervoor opteerden om een profiel te maken van socio-economisch onderzoek heeft te maken met het ontstaan van verschillende onderzoekinstellingen (zowel privé als gebonden aan universiteiten). Elke instelling heeft zijn eigen vorm van arbeidsorganisatie, waardoor het vrijwel onmogelijk werd om de verschillende taken in een socio-economisch onderzoek toe te wijzen aan specifieke functies in een onderzoekinstelling. We illustreren dit met een praktijkvoorbeeld: in sommige instellingen zijn de onderzoekers zelf verantwoordelijk voor de lay-out van hun rapporten, terwijl onderzoekers in andere instellingen daarvoor administratieve ondersteuning krijgen.

Onderzoeksresultaten

Voor het opstellen van het profiel werd vertrokken van de kernactiviteit van Europees socio-economisch onderzoek. Dit is het unieke karakter van dit soort onderzoek waardoor het zich onderscheidt van ander onderzoek. Door de geïnterviewden werd dit gedefinieerd als: *het leveren van wetenschappelijke informatie en advies aan beleidsmakers in Europa en bijdragen aan de wetenschappelijke gemeenschap.*

In een tweede stap werd deze kernactiviteit opgedeeld in *vier hoofdtaken* die uitgevoerd moeten worden om aan deze kernactiviteit te kunnen voldoen. Deze zijn:

- voorbereiden van een Europees wetenschappelijk onderzoeksproject;
- uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek binnen een Europees wetenschappelijk onderzoeksproject;
- uitvoeren van ondersteunende taken nodig om de voortgang van het Europees wetenschappelijk onderzoeksproject te kunnen garanderen;
- disseminatie van de wetenschappelijke onderzoeksresultaten.

Elk van deze hoofdtaken wordt in het profiel in drie niveaus verder uitgewerkt, tot een opsomming van individuele taakomschrijvingen wordt bekomen.

Naast een grafische voorstelling van de taken, bevat het profiel ook een lijst met kennis en vaardigheden, vereist voor het uitvoeren van de taken. Er werden *drie soorten kennis en vaardigheden* onderscheiden:

- kennis en vaardigheden die belangrijk zijn voor elke type van socio-economisch onderzoek;
- kennis en vaardigheden die belangrijker worden in Europese onderzoeksprojecten;
- kennis en vaardigheden die uitsluitend vereist zijn in Europese onderzoeksprojecten.

Het eerste type van kennis en vaardigheden toont aan dat de kerntaak van socio-economisch onderzoek in een Europees project nog steeds het wetenschappelijk werk is. De andere twee types van kennis en vaardigheden wijzen erop dat een Europese dimensie in onderzoek bijkomende competenties vereist, zoals netwerkvorming, kennis van Europa (zijn beleid, zijn lidstaten, de samenleving, etc.), sterkere management- en leiderschapcompetenties, en disseminatie-capaciteit op internationaal niveau.

Doelstellingen van het profiel

Binnen het kader van het project vormt het profiel de basis voor een 'handleiding voor Europees socio-economisch onderzoek'. Daarnaast dient het als verbindingsinstrument tussen de verschillende

codes die ontworpen werden in het RESPECT-project.

Het profiel heeft evenwel ook doelstellingen die in een ruimer kader geplaatst kunnen worden. Voor eerst kan het bijdragen aan het professioneel debat over de impact van internationaal onderzoek op het curriculum aan de universiteiten. De laatste jaren zijn heel wat inspanningen geleverd om het hoger onderwijs in de EU-landen op elkaar af te stemmen (de Bologna-Verklaring). Hierin werd ook aandacht besteed aan het belang van een Europese dimensie in Hoger Onderwijs. In het Communiqué van Praag formuleren de ministers van Onderwijs van de EU-landen het als volgt: *'In order to further strengthen the important European dimension of higher education and graduate employability, Ministers called upon the higher education sector to increase the development of modules, courses and curricula at all levels with "European" content, orientation and organisation. This concerns particularly modules, courses and degree curricula offered in partnership by institutions from different countries and leading to a recognised joint decree.'* Het profiel van socio-economisch onderzoek binnen Europese projecten benadrukt het belang van 'gezamenlijk Europees onderzoek'. Kennis van Europa, het uitbouwen van Europese netwerken en projectmanagement zijn onmisbare elementen in Europees onderzoek. Daarom zouden zij een volwaardige plaats moeten innemen in opleidingen en onderzoekstraining.

Daarnaast kan het profiel bijdragen tot het HRM-beleid van een onderzoeksinstelling. Voor instellingen met Europese ambities worden kennis van Europa, netwerkvorming, management en leiderschap en internationale disseminatie belangrijke elementen. In het profiel worden de vereiste kennis en vaardigheden voor het ontwikkelen van deze elementen omschreven. Het profiel kan daarom gebruikt worden voor het aanpassen van de

jobomschrijving, voor het organiseren van training en als input voor het aanwervingsbeleid van de organisatie. Europese ambities vereisen nieuwe functionele behoeften en nieuwe trainingsbehoeften. Het profiel schept inzicht in deze behoeften.⁷

Ellen Schrijvers

HIVA

K.U.Leuven

Noten

1. Meer informatie over dit project kan u vinden op: <http://www.respectproject.org/main/quals.php>.
2. Business studies, industriële relaties en management studies, demografie en statistiek, economie, onderwijswetenschappen, humane en economische geografie, rechten, criminologie en penologie, politieke wetenschappen, psychologie en aanverwante disciplines, sociologie, toegepaste sociale wetenschappen en antropologie en socio-technische studies.
3. RESPECT-project: Professional and ethical codes for socio-economic research in the information society: www.respectproject.org.
4. Ontwikkelen van nieuwe concepten, modellen en methodologieën die de grenzen tussen de verschillende disciplines overschrijden.
5. Complementair samenwerken in teams die zijn samengesteld uit experts op verschillende domeinen en met verschillende achtergronden.
6. Business studies, industriële relaties en management studies, demografie en statistiek, economie, onderwijswetenschappen, humane en economische geografie, rechten, criminologie en penologie, politieke wetenschappen, psychologie en aanverwante disciplines, sociologie, toegepaste sociale wetenschappen en antropologie en socio-technische studies.
7. Het profiel kan geraadpleegd worden op: <http://www.respectproject.org/main/quals.php>.